

Wstęp

Niniejszy zbiór studiów dedykujemy znanemu badaczowi literatur europejskich, krytykowi literackiemu i publicyście, założycielowi Katedry Literatur Europejskich w Instytucie Neofilologii Akademii Pedagogicznej, w której pracuje od roku 1990 – prof. Janowi Prokopowi. Okazją ku temu jest siedemdziesiąta rocznica Jego urodzin.

Dla pracowników Katedry Literatur Europejskich prof. Prokop jest uosobieniem wszechstronnej erudycji humanistycznej, zwłaszcza literackiej, ale też politycznej, historycznej; poliglotą zachowującym w pamięci cytaty kilkunastu tekstów literackich, a przede wszystkim wnikliwym romanistą o szerokich horyzontach komparatystycznych. Możliwość wielowymiarowych kontaktów z Profesorem w ciągu ostatniej dekady odcisnęła i jeszcze długo odciskać będzie twórczy ślad w pracach i życiu każdego z nas.

Dla całego Instytutu Neofilologii działalność Profesora oznacza nieustanną walkę o modernizację systemu studiów uniwersyteckich i programów romanistycznych w duchu zachodnim, niepokoju ideowego oraz protestu przeciwko skostniałemu dziedzictwu struktur peerelowskich, zdecydowanej, antykomunistycznej postawy politycznej. Tak więc był prof. Jan Prokop promotorem trzech doktorów naszego Instytutu (w tym anglisty), recenzentem prac kilku innych romanistów, rzecznikiem tych, którzy napotykają różne trudności w pracy naukowej. Dla studentów zaś jest imponującym wiedzą wykładowcą, promotorem seminariów i proseminariów o tematyce literacko-politycznej, ujętej komparatystycznie, dotyczącej zwłaszcza odniesień literatury francuskiej do problemów Polski, Rosji i Niemiec.

Na takie propozycje dydaktyczne Jubilata wpływa fakt, że ten romanista i polonista zarazem w ostatnich dziesięciu latach swe szerokie zainteresowania badawcze skierował w stronę wartości politycznych i historii idei. Dawał i daje temu wyraz jako błyskotliwy, pełen polotu i werwy polemicznej publicysta oraz eseista, posługujący się skrótem myślowym, uzasadnionym jednak rzetelną dokumentacją, druku-

jący bądź w czasopismach związanych kiedyś z kontestacją (np. „Tygodnik Powszechny”, „Znak”, „Kultura Niezależna”, „Arka”, „Dekada Literacka”, „W Drozdzie”), bądź w osobnych, choć nieopasłych książkach, które stanowią rozpoznaną już przez krytykę serię (np. *Pisarze w służbie przemocy*, 1995; *Sowietyzacja i jej maski*, 1997). Demaskuje w nich prof. Prokop wszelkie formy posłuszeństwa ideologii totalitarnej w Polsce: służalczość pismaków głoszących, że romantyczne mity znalazły ucieleśnienie w rzeczywistości PRL-u, a także zgodę na pozyskanie przez władzę pisarzy wyższej rangi w zamian za korzyści osobiste i ich pochwały programów socjalistycznej odbudowy, czy naiwność niektórych pisarzy zważających się „neopozytywistami”. Pelen pasji polemicznej Uczony ten obnaża propaństwową politykę różnych czasopism (np. „Szpilek”), sowietyzację programów nauczania na wszystkich jego poziomach: od podstawowego po uniwersytecki, znajdującą wyraz także w zawartości podręczników (na ten temat zorganizował Profesor sesję naukową w naszej uczelni w r. 1992). Wskazuje na słuszość postawy rezygnacji z działalności ludzi kultury w PRL-u celem ratowania substancji narodu.

Pracownicy Instytutu znają inne, nie wymienione tu problemy ogarniane wszechstronnością myśli i działań tego europejskiego intelektualisty. Wiedzą także, że zajmując się problematyką polską, Profesor nie przestał być romanistą – specjalistą w zakresie własnych badań naukowych. Brał przecież i bierze udział w konferencjach naukowych we Francji (Paryż, Lille, Grenoble), w USA, w Heidelbergu, w Urbino, prowadzi badania nad szeroko pojętym polem „l’imaginaire”, propagowanym przez ośrodek grenoblański, nad ujęciami komparatystycznymi literatury francuskiej, belgijskiej i polskiej (np. *Jeune-Belgique et Kaden-Bandrowski*), francuskiej, rosyjskiej i niemieckiej (np. rozważania nad stereotypem intelektualisty od Rivarola do Finkielkrauta, nad „*Mythes fondateurs*” stalinien en Pologne après 1945). Nie jest tajemnicą jego twórczość literacka uprawiana na marginesie pracy naukowo-badawczej (choćby wiersze drukowane w „Tygodniku Powszechnym”).

Niezależnie od opisanego tu znaczenia prof. Jana Prokopa dla naszej uczelni, a także dla szerokiego kręgu humanistów, przypomnieć wypada, że jeszcze zanim stał się on pracownikiem naszej instytucji, był już autorem książek i artykułów, stanowiących podstawę osiągnięcia kolejnych tytułów naukowych. Rozważania nad literaturą polską odnosił w nich do poetów i pisarzy europejskich, takich jak np. G. Trakl, G. Benn, R.M. Rilke, V. Larbaud, S.-J. Perse, R. Char, T.S. Eliot (*Euklides i barbarzyńcy*, 1964). Jest też autorem pracy wskazującej na przemiany w literaturze ostatniego dziesięciolecia Młodej Polski będące zapowiedzią tego, co stanie się novum dwudziestolecia międzywojennego (*Z przemian w literaturze polskiej 1907–1917*, 1970), czy wnikliwego studium o poezji Tadeusza Micińskiego (1970, praca habilitacyjna). Godny uwagi jest zbiór interpretacji wierszy poetów polskich wydanych pod Jego i J. Sławińskiego redakcją, będący długo wzorem interpretacji poezji (*Liryka polska. Interpretacje*, 1971).

Ten aktywny romanista i polonista przypomina swym kolegom, że obok pracy dydaktycznej i badawczej nie można zapominać o pracach translatorskich. Profesor

---

tłumaczy więc z języka francuskiego, niemieckiego, angielskiego (np. J. Persa, J. Leclercqua, G. Pouleta i innych).

Dla formalności wspomnieć należy, że zanim prof. Jan Prokop wszedł w skład pracowników naszej uczelni był znanym badaczem literatury polskiej w Instytucie Badań Literackich PAN w Warszawie, następnie pracował krótko w Instytucie Romanistyki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, wykładał dziesięć lat literaturę polską w Turynie (1977–87), jeden trymestr w Montrealu w Kanadzie, był stypendystą w USA i we Francji. Wydawałoby się, że ostatnia dekada pracy naukowo-dydaktycznej prof. Jana Prokopa stanowi najdonioślejszy etap jego działalności. Najdonioślejszy, ale – co dla nas oczywiste – rojujący dalsze perspektywy rozwoju Twórcy tak wszechstronnie aktywnego i umięjącego znaleźć zawsze nowe obszary zarówno dla akceptacji, jak i dla krytyki. A więc najaktywniejszy etap – przed Jubilatem. Życzymy mu tego z całego serca. Niech ten tom stanie się skromnym wyrazem wdzięczności za oddziaływanie bogactwa jego niekonwencjonalnej osobowości jako autorytetu naukowego i jako człowieka.

W imieniu Katedry Literatur Europejskich

Regina Lubas-Bartoszyńska

Avant-propos

Ce recueil est publié en l'hommage au professeur Jan Prokop, chercheur dans le domaine de la littérature de grande renommée et fin connaisseur des littératures européennes, à l'occasion de son soixante-dixième anniversaire.

Lié avec notre Institut depuis 1990 et fondateur de la Chaire des Littératures Européennes, le professeur Prokop émane de son érudition d'humaniste, surtout littéraire, mais aussi historique et politique. Critique littéraire et homme de lettres, polyglote conservant dans sa mémoire les citations multilingues des oeuvres littéraires, le Professeur est surtout un romaniste perspicace aux larges horizons comparatistes. Au long de cette décennie, les contacts à plusieurs niveaux avec le Professeur ont profondément marqué et marqueront encore pendant longtemps les travaux et la vie de nous tous.

Pour les chercheurs de l'Institut de Néophilologie l'activité du Professeur signifie aussi une lutte continue pour la modernisation du système d'études universitaires et pour la modification des programmes de la philologie romane selon le système occidental, son désaccord aux survivances de l'ancien système politique, son anticommunisme radical. Directeur de trois thèses de doctorat écrites et soutenues dans notre Institut et membre du jury de plusieurs autres thèses, Jan Prokop reste toujours promoteur et protecteur des jeunes chercheurs qui rencontrent dans leur travail des difficultés d'ordre scientifique ou administratif.

Aux étudiants de l'Institut de Néophilologie le Professeur s'est fait connaître comme un scientifique imposant grâce à son savoir énorme et comme le directeur des mémoires de maîtrise consacrés à la problématique littéraire et politique, vue dans la perspective comparatiste et centrée sur les rapports entre la littérature française et celles de la Pologne, de la Russie et de l'Allemagne.

En effet, au cours de la dernière décennie, ce romanisant et polonisant en une seule personne focalise sa réflexion sur le problème des valeurs politiques et de

l'histoire des idées. Les intérêts du professeur Prokop s'expriment pleinement à travers son activité d'essayiste. Ses textes sont publiés dans les périodiques liés jadis à la contestation politique (comme «Tygodnik Powszechny», «Znak», «Kultura Niezależna», «Arka» «Dekada Literacka», «W Drodze»), ou bien sous forme des livres pas trop épais mais qui constituent déjà toute une «collection», remarquée par la critique (p.ex. *Les écrivains au service de la violence*, 1995, *Soviétisation et ses masques*, 1997). Jan Prokop démasque dans ces textes toutes les formes de servitude par rapport à l'idéologie totalitaire en Pologne, la servilité des hommes de lettres clamant que les mythes romantiques ont trouvé leur réalisation dans la Pologne Populaire ainsi que l'accord des nombreux écrivains de renommé pour participer à la légitimation du régime communiste, en échange des profits matériels. Le Professeur démasque la naïveté de certains écrivains, appelés «néopositivistes». Plein de verve polémique, Jan Prokop dénude la politique opportuniste de la presse, ainsi que la «soviétisation» des programmes d'éducation à tous ses niveaux, visible même dans le contenu des manuels d'histoire et de littérature (en 1992, le Professeur a organisé dans notre établissement un colloque international consacré à ce sujet).

Ses collègues de l'Institut apprécient non seulement la richesse et la variété de la problématique, dont nous ne parlons pas ici, abordée par cet intellectuel européen, mais aussi ses nombreuses activités qui s'appliquent à bien des domaines dans le cadre du fonctionnement de notre établissement. Ils savent aussi que ses recherches concentrées sur les questions polonaises ne l'ont pas empêché de continuer son travail de romanisant. Le Professeur Jan Prokop a participé et participe toujours à des colloques scientifiques organisés en France (Paris, Lille, Grenoble), aux Etats-Unis, à Heidelberg, à Urbino. Il conduit des recherches aussi bien sur la problématique de «l'imaginaire» *lato sensu* diffusé par le Centre de Recherche sur l'Imaginaire de Grenoble, que sur des approches comparatives des littératures: française, belge et polonaise (par exemple *La Jeune-Belgique et Kaden-Bandrowski*) ou bien française, russe et allemande (par exemple des réflexions sur le stéréotype de l'intellectuel de Rivarol à Finkielkraut). Il a aussi publié «*Mythes fondateurs staliniens en Pologne après 1945*».

Il convient de rappeler qu'outre ses nombreuses activités intellectuelles si importantes pour notre école et pour un grand nombre d'humanistes, le Professeur est l'auteur de plusieurs livres et articles qui lui ont permis de gravir la hiérarchie universitaire. Ces ouvrages ont été publiés avant qu'il ait travaillé comme professeur à l'Académie Pédagogique. Dans *Euklides i barbarzyńcy* (1964) (*Euclide et les barbares*), Le Professeur étudie la littérature polonaise dans le contexte de la poésie et de la prose d'auteurs tels que: G. Trakl, G. Benn, R.M. Rilke, V. Larbaud, S.-J. Perse, R. Char, T.S. Eliot. L'ouvrage suivant *Z przemian w literaturze polskiej 1907–1917* (1970) (*Evolutions dans les lettres polonaises 1907–1917*), montre des changements d'esprit dans la dernière décennie de la Jeune Pologne compris comme un présage de l'innovation de la période de l'entre-deux-guerres. Il faudrait aussi mentionner l'étude perspicace de la poésie de Tadeusz Miciński (1970), sa thèse

d'Etat. Il convient de souligner le recueil d'interprétations de poèmes polonais sous sa rédaction et celle de J. Sławiński. Cet ouvrage fut pendant longtemps un modèle d'interprétation de la poésie – *Liryka polska. Interpretacje* (1971), (*La poésie lyrique polonaise. Interprétations*).

Ce romanisant et polonisant si actif rappelle à ses collègues qu'outre la didactique et le travail scientifique en français ou en italien, il y a encore le domaine de la traduction littéraire. Le Professeur traduit donc en polonais des auteurs français, allemands, anglais (par exemple S.-J. Perse, J. Leclerc, G. Poulet et bien d'autres).

Rappelons aussi qu'avant de devenir professeur de l'Académie Pédagogique, Jan Prokop était connu comme spécialiste de lettres polonaises à l'Institut des Recherches Littéraires (Instytut Badań Literackich) de Varsovie, ensuite il a occupé le poste de professeur à l'Institut de Philologie Romane de l'Université Catholique de Lublin. Il faudrait aussi dire que le Professeur a passé dix ans en tant que professeur de lettres polonaises à l'Université de Turin (1977–87), qu'il a donné des cours de littérature polonaise à Montréal au Canada pendant un trimestre, qu'il a été boursier du gouvernement des Etats-Unis et de la France. Il semblerait que ces dix dernières années dont nous avons parlé, ont été la période la plus importante pour Jan Prokop s'il s'agit de son travail de pédagogue et de chercheur; la plus importante mais, ce qui nous paraît évident, celle qui ouvre plusieurs perspectives pour l'avenir à cet auteur si universel qui sait toujours gagner de nouveaux terrains d'entente et de critique. Ainsi, une période la plus active attend encore le Jubilaire. Nous le lui souhaitons de tout notre coeur. Que ce volume soit un signe modeste de reconnaissance pour sa personnalité rayonnante de scientifique et d'homme.

Regina Lubas-Bartoszyńska

Chef de la Chaire des Littératures Européennes

La traduction

Maria Gubińska

Stanisław Jasionowicz